

Rózsás Tamás

Sokkhullámok: a világ átalakulásának előterében

Shock Waves: in the Foreground of Global Transformation

ÖSSZEFOGLALÁS

A legutóbbi pénzügyi válsággal a világ egy olyan mélyebb átalakulási folyamat első fázisába lépett, amely a következő években nagy hatással lesz mindennapjainkra. A következő oldalakon ezekbe a változásokba igyekszünk betekintést nyújtani. Az elemzést a változási folyamat értelmezésének különböző lehetséges szintjeivel kezdjük. Véleményünk szerint sem az egybeeső üzleti ciklusokra, sem az új világrendre vonatkozó eszkatologikus várakozásokra épülő érvelések nem adnak megfelelő magyarázatot a változási folyamatokra. Bár a változások valóban mélyek és összetettek, nincs okunk azt hinni, hogy mai társadalmi és gazdasági intézményrendszerünk összeomlik, és egy teljesen új rendszer lépne a helyébe. A változások alapja ehelyett inkább az

egybeeső technikai, társadalmi, demográfiai és geopolitikai változások összetett kölcsönhatása lehet. Ennek megfelelően válaszstratégiánk nem alapozhat az üzleti ciklusok hullámvölgyeinek kiváráására sem, és egy összeomlás utáni spontán megújulásra sem, hanem csak a további nyitáson, integráción és a változásokra való felkészülésen alapuló, környezetünkkel való intenzívebb interakcióra.

SUMMARY

With the recent financial crisis, the world entered the first phase of a more fundamental transformation process, which will affect our daily life in the years to come. The book discusses these changes in more detail. The analysis starts with an overview of the various possible levels of interpretation. Looking at the likely ex-

RÓZSÁS TAMÁS, a Magyar Nemzeti Bank gazdaságstratégiai tervezési elemzője (rozsast@mnb.hu). A tanulmány a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

planations, it is argued that neither the coincidence of business cycles, nor the eschatological expectations for a new world order are suitable to describe the process. While the changes ahead of us are profound and complex indeed, there is no reason to believe that our system of social and economic institutions will collapse and be replaced with a fundamentally different system. A more apposite explanation would be based on the complex interaction between coinciding technological, social, demographic and geopolitical changes. Consequently, the response strategy should neither be waiting for business cycles to simply pass nor giving up and waiting for a collapse and spontaneous renewal. Instead we should engage in a more intense interaction with our environment by further opening, integration and the anticipation of changes.

Gazdasági elemzők és döntéshozók világ-szerte azt latolgatják, túl vagyunk-e már a válság nehezen, vagy nagyobb az esélye egy újabb visszaesésnek? A kérdés valóban fontos, a lényeg azonban nem ez. A néhány éve kibontakozott gazdasági válsággal a világ egy mélyebb átalakulási folyamat első fázisába érkezett, amely hosszú időre meghatározza mindennapjainkat.

SOKKOK ÉS MÉRFÖLDKÖVEK

A szinte már világgazdasági katasztrófa-ként megélt pénzügyi válság és az azt követő gazdasági visszaesés ma az elemzők és döntéshozók minden figyelmét leköti. Hajlamosak vagyunk elfelejteni emiatt, hogy a Szovjetunió összeomlása csupán két évtizede volt. Ezt figyelembe véve, az utóbbi évek nagyobb eseményei a következők voltak:

- Öbölháború (vagy első öbölháború, 1990–1991);
- A Szovjetunió összeomlása (1991);
- Maastrichti szerződés (1992);
- Euró bevezetése számlapénzként (1999. január 1.);
- Egyesült Államok elleni terrortámadások (2001. szeptember 11.);
- Euróérmék és -bankjegyek kibocsátása (2002. január 1.);
- Iraki háború (vagy második öbölháború, 2003–2011);
- Bioenergia-lufi (2007–2008);
- Pénzügyi válság (2007–2009).

A válogatás bizonyos mértékig önkényes, a felsorolt események ugyanakkor mind mélyebben zajló változásokra utalnak. Elhaladtunk az elmúlt húsz évben néhány olyan mérőföldkő mellett is, amelyek önmagukban a kapott figyelemnél valójában lényegesen kevésbé fontosak, ugyanakkor valóban lényeges mélyebb folyamatokra irányították rá a figyelmet. Ezek közül néhány érdekesség a következő:

– Kína, Japánt megelőzve, 2002-ben az Egyesült Államok után a világ második legnagyobb gazdasága lett. Kína GDP-je ekkor az Egyesült Államokénak 34,9%-a volt, amely 2010-ben már az akkori amerikai GDP 69,8%-ára növekedett.¹

– Kína megelőzte Japánt, és ezzel a világon a második lett a szélessávú internet-hozzáférések számában is.²

– A mobiltelefon-előfizetések számát tekintve Kína nem csupán világelső 747 millió előfizetéssel (2009-ben), de az országban több mint két és félszer annyi előfizetés van, mint az Egyesült Államokban (2009-ben 286 millió előfizetés). A második helyen az előfizetések számában 670 millió előfizetéssel (2010) India áll.³

– Kína világelső az autóeladásokban is.

2010-ben Kínában 17,2 millió autót adtak el, szemben az amerikai 11,5 millióval.⁴

– A patinás brit Jaguar és Land Rover márkákat az indiai Tata Industries vásárolta meg 2008-ban, a svéd Volvo pedig 2010-től van a kínai Geely tulajdonában. 2012 nyarán pedig a szintén svéd Saab autógyár is egy kínai–japán konzorcium tulajdonába került, az új tulajdonosok tervei szerint a Saab a jövőben elektromos autókat gyárt majd.⁵

– A koreai Samsung 2012 elején átvette a vezetést az eladott mobiltelefonok számában a finn Nokiától, amely az első helyet még 1998-ban az amerikai Motorola-tól vette át.⁶

– Európában 1999. január 1-jével számlapénzként, 2002. január 1-jével pedig érmeként is megjelenik az euró.

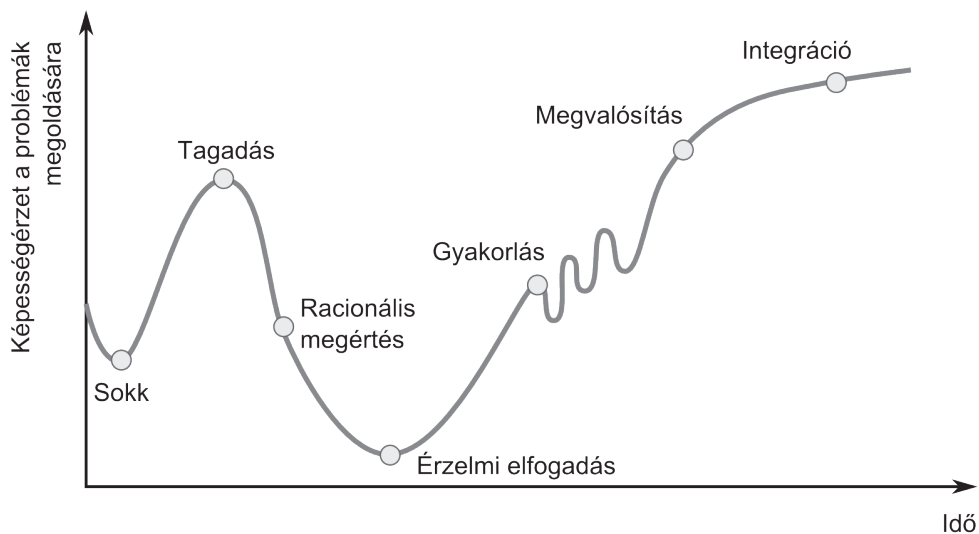
Az euró bevezetése csak látszólag nem illik a sorba, az ugyanis ugyanúgy egy hosszabb és fontosabb folyamat egy jól

látható állomása, indikátora volt, mint a többi felsorolt esemény.

A VÁLTOZÁSOK SZINTJEI

A felszíni és a mélyebb változások viszonyát könnyebb áttekinteni, ha megpróbáljuk azokat a változási folyamat dinamikáját leírni, az 1. ábrán bemutatott változásgörbén elhelyezni. Ha a változást a jelenleg zajló gazdasági válság szintjén értelmezzük, akkor soknak az amerikai jelzálogpiac összeomlását tekinthetjük. Az amerikai kormányzati beavatkozás módja arra utal, hogy a kormányzat és a pénzügyi rendszer szereplői eleinte ragaszkodtak ahhoz a meggyőződésükhöz, hogy a probléma gyors beavatkozással kezelhető és lokalizálható, de gyorsan kiderült, hogy az adósságválság sokkal általánosabb csupán az amerikai jelzálogpiac válságánál. Ebben a folyamatban

1. ábra: A változások dinamikáját bemutató változásgörbe

Forrás: Saját szerkesztés Oliver Recklies: Managing Change – Definition and Phases in Change Processes. Recklies Management Project GmbH, 2001 alapján.

ma körülbelül az érzelmi elfogadás és a gyakorlás vagy kísérletezés fázisainál tartunk, hiszen mára nagyrészt mindenütt szembenéztek a válsággal, de megoldások még nincsenek. A bemutatott változástörbe egyébként optimista abban az értelemben, hogy nem szerepel rajta negatív forgatókönyv, vagyis a pozitív végkifejlet eszerint csak idő kérdése. Rossz hír, hogy ez az egyszerűség kedvéért leahagyott negatív forgatókönyv elméletileg minden változásnál létezik, és amíg nincsenek hatásos megoldások a mai válság kezelésére, addig nem lehetünk biztosak benne, hogy a végkifejlet kizárólag pozitív lehet.

Lehetséges azonban a világban ma zajló változásokat egy másik lépték szerint, egy mélyebb szinten szemlélni. Eszerint a sokkot az 1950-es évek közepétől az 1960-as évek végéig tartó időszakra tehetjük, amikor a nyugati hatalmak úgy érzékelték, hogy a létüket fenyegető kommunista terjeszkedést nem tudják megállítani.⁷ A tagadás időszaka ezt követően a hetvenes évek közepéig tartott, amikor a vietnami háború lezárását és az 1973-as olajválság kirobbanását követően a nyugati hatalmak szembesültek azzal, hogy katonai beavatkozásokkal nem tudják a kommunista terjeszkedést visszaszorítani. Ezt az időszakot jellemezték a két tábor között már az 1950-es évek elejétől zajló kisebb-nagyobb háborúk és fegyveres konfliktusok. A vietnami háború ezek közül azért emelkedik ki, mert az Egyesült Államok ott szenvedte legjelentősebb veszteségeit, és szemben a koreai háborúval, Nyugat-Vietnam teljes területén elvesztette befolyását. A fontosabb sokk azonban az 1973-as olajárrobbanás volt, mivel a Nyugat ekkor szembesült azzal, hogy a közel-keleti szovjet terjeszkedést sem tudja Izrael megerősítésével kellő

képpen ellensúlyozni, mert azzal a szovjetekkel egy táborba sodorja az olajexportáló arab országokat.

A racionális megértés fázisa már Nixon 1972-es moszkvai látogatásával elkezdődött, a mélypont pedig körülbelül Carter elnökségének éveire tehető. Tulajdonképpen már ekkor elkezdődött a kísérletezés is. Az 1977-es amerikai energiaválság hatására indította el Carter az első nagyszabású energiatakarékosági programot, és már ő elkezdte az amerikai gazdaság deregulációját.⁸ A megoldást, amely szerint a kommunista terjeszkedés katonai eszközök helyett azzal állítható meg, ha a Nyugat a tervutasításos gazdaság másolása helyett visszatér eredeti, szabadpiaci értékeihez, már Reagan azonosította, és rá maradt a megvalósítás oroszlánrésze is. A folyamat ebben a léptékben ma is tart, a volt szocialista országok rendszerváltása gazdasági értelemben még a megoldás része volt, ma az integráció az előzőeknél talán unalmasabb és mindenképpen biztonságosabb, de nem kevésbé munkaigényes fázisát éljük.

Egy harmadik szinten, még távolabbról szemlélve a változást, azt mondhatjuk, hogy a sokk az első világháború volt, ekkor szembesült az emberiség először azzal, hogy a technika, amely kényelmesebbé teszi az életét, egyúttal alkalmas az elpusztítására is. Márpedig ha ez igaz, akkor szembe kell nézni azzal, hogy az erőforrások feletti osztozkodás, beleértve az újraelosztást is, nem lehet az alapja az emberiség fejlődésének, hiszen az háborúhoz vezet, amelyek pedig a technika fejlődésének következtében elpusztíthatják az emberiséget. Először ismét a tagadás következett, hiszen a második világháborúban még egyszer megpróbáltuk ugyanazt. Nem véletlen, hogy éppen két kollektivistá, más formában, de egyaránt

újraelosztó ideológia jegyében. Ebben a léptékben a racionális megértés időszaka az 1950–1970-es évek időszakára tehető, az érzelmi elfogadás az 1980–1990-es évekre, az új évezred beköszöntével pedig a gyakorlás korszakát éljük, azaz új utakat és megoldásokat keresünk, amelyek azonban még nem tökéletesek.

A változások különböző szintjeit sohan úgy értékeli, hogy napjainkban az események felgyorsultak, amihez korábban évtizedek kellettek, ahhoz ma csak néhány év vagy hónap. Ez részben igaz, hiszen a magasabb technológiai színvonal és a jóval nagyobb népesség gyorsabb technikai fejlődést tesz lehetővé.

Más szempontból ugyanakkor ez a gyorsulás csak látszólagos. Az egyik ok, ami miatt a mai változásokat gyorsabbnak érzékeljük, az a látószögünk változása, amikor a történelem régi és közelmúltbeli eseményeit szemlélve léptéket váltunk. Ha hosszabb időre tekintünk vissza, akkor egy nagyobb időszakot kevésbé részletesen fogunk át a gondolkodásunkban, mint amikor a közelebbi múltra koncentrálnak.

Ehhez járul még, hogy a ma zajló változásoknak még nem ismerjük a kimenetelét. A múlt eseményei között szelektálhatunk, utólag már tudjuk, mi volt fontos, és mi nem. A mai eseményekről nem mindig tudjuk, melyik válik majd fontossá, ezért azokkal kapcsolatban még minden olyan részlet fontos, amelyek közül sokat néhány évtized múlva már meg sem említünk. Ha pedig egy adott korszakkal kapcsolatban kevesebb részlettel kell foglalkoznunk, akkor azt kevésbé mozgalmasnak is látjuk.

Végül azt is érdemes meggondolnunk, hogy valóban a változás sebessége az, ami változik, vagy inkább annak tartalma? A számítástechnikával kapcsolatban gyakran

említik Moore törvényét, amely szerint az azonos áron elérhető számítási teljesítmény körülbelül két évente megduplázódik.⁹ Ha a puszta számokat nézzük, mondhatjuk, hogy ez egy exponenciális, gyorsuló változás. De valóban ez a változás lényege, vagy inkább az, hogy ezentúl egy olyan világban élünk, amelyben Moore törvényének gyakorlati jelentősége van, amivel ugyanúgy meg kell tanulnunk együtt élni, mint a gravitációval vagy a nem emberi és állati erővel hajtott gépekkel? Ha így tekintünk a változásra, akkor beláthatjuk, hogy nem gyorsuló változások sorozatáról van valójában szó, hanem csupán egyetlen nagy átállási folyamat intenzív szakaszáról, amikor a következő korszak új paradigmáira meghatározó hatással lévő új technológiák széles körben elterjednek, és a gondolkodásunk egy régi paradigmarendszerről tömegesen egy újabbra vált.

KÍSÉRLETEK A VÁLTOZÁSOK OKAINAK MAGYARÁZATÁRA

A gazdasági és történelmi változások okainak magyarázatára és dinamikájának előrejelzésére tett kísérleteket három fő csoportba sorolhatjuk. Az egyik csoportba a változásokat ciklusokra, gazdaság esetében gazdasági ciklusokra visszavezető magyarázatok tartoznak. Ezek fő jellemzője, hogy a változások mögött eredőjükben periodikusan ható erőket tételeznek fel, és a ciklikusságot törvényszerűnek, elkerülhetetlennek tartják.

A gazdasági ciklusok közül leginkább a 4 éves ciklusidejű Kitchin-ciklus, a 10 év körüli ciklusidejű Juglar-ciklus és az 50-60 éves ciklusidejű Kondratyev-ciklus a legismertebb.¹⁰ Emellett gazdasági ciklusokon, illetve azok hatásainak korrekcióján alapul Keynes gazdaságpolitikai modellje is.

Ennek a változásokat a ciklikusságra visszavezető gondolkodásnak az alapja a természetben megfigyelt ciklikusság, az évszakok változása, a bolygók mozgása, az élőlények életciklusai lehetnek. Az emberiség ezeket a hétköznapi megfigyeléseket ősidők óta próbálja a gazdaság és társadalom változásaira általánosítani. A ciklikusság gondolata nem véletlenül ilyen erős napjainkban is. A világ periodikus megújulásának gondolata valójában az emberiség történetének leghosszabb forradalmával, a mezőgazdaság kialakulásával és térnyerésével együtt terjedt el már az újkőkortól fogva.¹¹

A másik csoportba a legkifejezöbben talán világvége-forgatókönyveknek nevezhető magyarázatok tartoznak. Ezek egy-egy korszak éppen tapasztalt változásait az ismert világrend teljes összeomlásával és valamilyen teljesen új világrend felépülésével magyarázzák, szintén törvényszerűnek és elkerülhetetlennek tartva a totális átalakulást. Utólag ezek a magyarázatok rendszerint már kevésbé érdekesek, mégis szinte menetrendszerűen felbukkannak az éppen zajló gazdasági és társadalmi változások magyarázatai között.

Ennek az eszkatologikus gondolkodásnak a jól ismert példái a 2012-es évhez kötődő maja világvégejóslat, vagy az ősi özvívzmítoszok. Ezek a példák talán mai szemmel túlzónak tűnnek, a kapitalizmus végét és valami megfoghatatlan, teljesen új világrend közelegető eljövételét emlegető jóslatok azonban lényegében ugyanezek megfelelői modern nyelvezetben. Az aktuális világrend elkerülhetetlen pusztulásának víziója azonban nem új motívum az emberiség gondolkodásában. A világvége, mint a világ újjászületésének előfeltétele, már ötezer évvel ezelőtt, a mezopotámiai vallásokban is elterjedt motívum

volt. A vízőzönmotívum például már a sumer és akkád vallásban is jelen volt, a Gilgames-eposzban szereplő változat és a Bibliából ismert változat hasonlósága pedig arra utal, hogy a Közel-Keleten emberemlékezet óta ismert ősi forrásból származik mindkét leírás.¹²

Végül a harmadik csoportba az első kettőt kombináló és egyúttal azok szélsőséges-ségét mérséklő evolúciós-revolúciós modellek tartoznak. Ezek lényege, hogy a fejlődést lassú és fokozatos evolúciós és gyorsan lezajló nagy változásokat hozó revolúciós szakaszokra osztják, amelyek visszatérő jelleggel követik, illetve váltják egymást.

Nyilvánvaló hiányosságai ellenére a fenti megközelítések mindegyikének megvan a maga létjogosultsága, a bennük kifejeződő szélsőséges leegyszerűsítés pedig gyakran inkább az érthetőséget és a megoldás sürgetését szolgálja, mint a tárgyilagos elemzést és tényszerű tudományos magyarázatot. Túlzásaiktól eltekintve ezek a modellek többé-kevésbé jól leírják, illetve szemléletessé teszik a változások dinamikáját, azonban semmit nem mondanak az okokról. Nagyon fontos ezért, hogy ezeket inkább korábbi tapasztalataink szemléletesség érdekében túlzó összefoglalásának tekintsük, mint a dolgokat irányító törvényszerűségeknek. Használjuk őket a változások irányításában, kimenetelének javításában, de ne tekintsük azokat az életünket kívülről eleve meghatározó tényezőkné.

MIT HOZ A JÖVŐ?

A jövőre vonatkozó előrejelzéseket, nem meglepő módon, nagymértékben befolyásolja az, hogy ki készíti azokat, és az milyen szemüvegen át nézi a világot. A továbbiakban bemutatott néhány pél-

da részben ezt a minden előrejelzésben megtalálható elfogultságot illusztrálja, részben azt mutatja meg, hogy mennyire nehéz előre látni a jövőt, mennyire sokféle várakozással találkozhatunk.

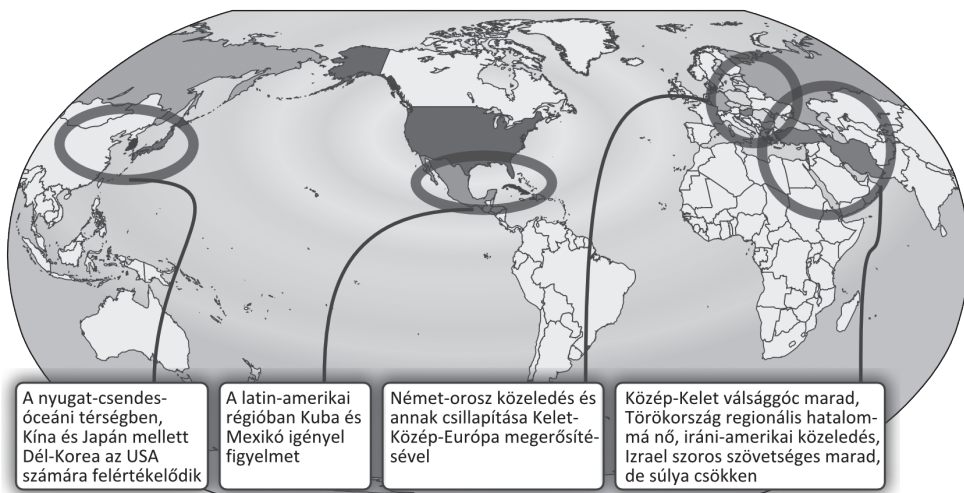
Az elmúlt évek Magyarországon egyik legnagyobb visszhangot kapott előrejelzése az amerikai George Friedman két kötetében megjelent százéves¹³ és tízéves¹⁴ előrejelzése volt. Ennek fő oka az volt, hogy Friedman könyveiben a szokásosnál többet foglalkozott mind Magyarországgal, mind közvetlen régiókkal, amiben talán a szerző magyar származása is szerepet játszhatott. A szerző két kötetéből a hosszú távra szóló jelent meg előbb, aktualitása miatt azonban elsőként a rövidebb időtávú, tízéves előrejelzéssel foglalkozunk.¹⁵

Biztonságpolitikai szakértőként Friedman biztonságpolitikai szemüvegen át

nézi a világot. Előrejelzése középpontjában az Egyesült Államok áll, amely a hidegháborús korszak lezárultával mára a szerző szerint birodalmi szerepbe került, amit azonban vonakodik felvállalni, mert annak külpolitikai feladatai ellenkeznek belső köztársasági berendezkedésével. Ebből, és a pénzügyi válság következtében az Egyesült Államokban is megjelenő belső gazdasági problémákból adódik a mai amerikai külpolitika bizonytalansága.

Friedman szerint a gazdasági válság következtében az állam szerepe mindenhol erősödik, ezzel az amerikai birodalmi szerep betöltése még fontosabbá válik. Ebben a szerepében az Egyesült Államoknak a hatalmi egyensúly megeléje a fő feladata, a szerző szerint ebben a leginkább figyelmet igénylő térségeket a következő térkép vázlat mutatja be.

2. ábra: Amerikai figyelmet igénylő régiók George Friedman tízéves előrejelzésében

Forrás: Saját szerkesztés.

A fenti térkép vázlaton is látható, hogy Friedman előrejelzésének középpontjában döntően Oroszország áll, emellett ki-

emelt szerepet kap még a Közel-Kelet is. Oroszországgal kapcsolatban Friedman az ország gazdasági erősödésére, és ezzel

párhuzamosan politikai ambícióinak erősödésére számít. Ez a tendencia meghatározó lesz Európa helyzetének alakulására is, mivel Németország, gazdasági érdekeit követve, a szerző szerint, igyekszik majd szorosabbra fűzni kapcsolatait Oroszországgal. Ez egyrészt tovább fékezi és nehezíti az európai integrációt és együttműködést, másrészt az Egyesült Államok számára különösen fontossá teszi a kelet-közép-európai országokat, köztük kiemelten Lengyelországot és Magyarországot a német–orosz közeledés fékezésében, csillapításában.

A Közel-Kelet Friedman szerint a következő évtizedben is válsággóc marad, a latin-amerikai régióban pedig az Egyesült Államoknak Kubára és Mexikóra kell koncentrálnia. Felértékelődik az amerikai külpolitikában a nyugat-csendes-óceáni régió, ahol a szerző Kína dinamikus felemelkedésének megtörésére, lassulására számít, ugyanakkor a japán gazdaság gyengélkedése miatt, illetve az ország fejlődése miatt is felértékelődik Dél-Korea a régióban. Afrikától ugyanakkor a szerző szerint a fontos amerikai érdekek hiánya és a térség fejletlenségéből adódó magas kockázatai miatt is érdemes az amerikai kormánynak távol tartania magát.

A globális trendek közül a szerző a demográfiaiával kapcsolatban a fejlett országok társadalmi öregedésének láthatóvá válását, és az energiával kapcsolatban a távolabbi jövő számára elegendő energiát biztosító kutatások megkezdését emeli ki.

Friedman tízéves előrejelzése valójában nem túlzottan innovatív, érvelésében még mindig egyfajta hidegháborús gondolkodás köszön vissza, ami hangulatában inkább a múltba, mint a jövőbe tekintő.

Hidegháborúra emlékeztető és tényle-

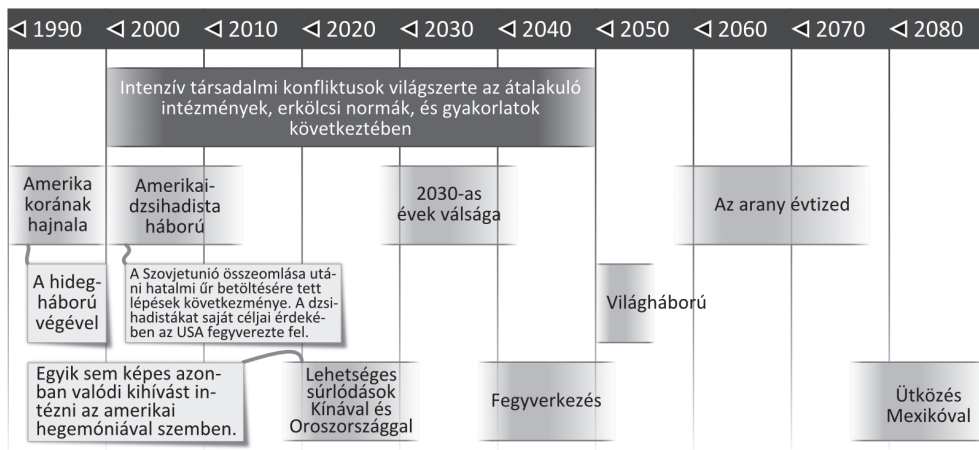
ges háborús konfliktusok mentén építi fel a jövő forgatókönyvét Friedman a következő száz évre vonatkozó előrejelzéséről szóló könyvében is.¹⁶ A szerző szerint a 21. század egyértelműen Amerika évszázada lesz, annak alakításában az Egyesült Államoké lesz a meghatározó szerep. Az Egyesült Államok nagystratégiája Friedman szerint a nyugati félteke teljes amerikai ellenőrzés alatt tartására és a világ óceánjain az amerikai dominanciára épül.¹⁷ A szerző biztonságpolitikai szemléletéből fakadóan a következő száz évre vonatkozó, a 3. ábrán áttekintő jelleggel bemutatott előrejelzésben láthatóan a konfliktusoké a fő szerep.

Közelebbi régióink, Európa belső struktúrája Friedman szerint a 4. ábrán bemutatotthoz hasonlóan alakul. Kelet-Európa az orosz terjeszkedési törekvések miatti érdekazonosság mentén közelebb került az Egyesült Államokhoz.

Friedman százéves előrejelzése nem mentes a meglepő fordulatoktól sem. A szerző által 2050-re vizionált rövid világháborúban a korábban az Oroszországgal szembeni erős szövetséges Lengyelország már a vele Európában rivalizáló Németországgal együtt, egy japán–török–lengyel–német koalícióban az Egyesült Államok ellen harcol. A rövid, de intenzív háború a technikai fejlődés miatt viszonylag kevés, ötvenezer fő körüli emberáldozattal jár, és az Egyesült Államok győzelmével zárul.

Összességében Friedman százéves előrejelzése rendkívül elnagyolt, és komoly hiányossága a túlságosan erős biztonságpolitikai, illetve katonai orientáció, emiatt előrejelzéseit nem árt óvatossággal kezelni. Friedman lényegében teljesen figyelmen kívül hagyja a katonai hatalom alapjául szolgáló gazdasági fejlődés számos fontos mozgatórugóját. Jó példa erre az előrejelzését záró amerikai–mexikói

3. ábra: George Friedman százéves előrejelzésének áttekintése

Forrás: Saját szerkesztés.

4. ábra: Európa jövőbeni belső tagozódása George Friedman szerint

Forrás: George Friedman: *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century.* Doubleday, New York, 2009, 75. o.

konfliktus. Mexikót nem földrajzi helyzete vagy természeti erőforrásainak hiánya kényszeríti ma alacsonyabb fejlettségre, hanem belső társadalmi és politikai struktúrái. Ha ezek kellőképpen megváltoznak ahhoz, hogy megerősödjön az ország az Egyesült Államok kihívójává válhasson, akkor egyrészt már nem fog érdeke fűződni a konfliktushoz, másrészt egy ilyen változással az Egyesült Államok is tovább erősödne.

Kevésbé optimista az amerikai hegemonia kikezdehetlenségét illetően Robert Kagan, aki szintén a világ jövőjének geopolitikai aspektusaira összpontosít, és szintén alapvetően amerikai nézőpontból.¹⁸ Kagan szerint annak belső gazdasági, pénzügyi és szociális problémái vezethetnek az Egyesült Államok hanyatlásához, azonban ez nem szükségszerű. A szerző a mai, az Egyesült Államok által létrehozott, demokrácián, valamint politikai és gazdasági liberalizmuson alapuló világrend olyan egyedülálló kivétel az emberiség történelmében, amit érdemes megőrizni. Ehhez azonban az Egyesült Államok aktív vezetésére a jövőben is szükség van. Akár az Egyesült Államok hanyatlása, akár csak annak belső problémái miatti visszahúzódnása, bezárkózása egy egymással rivalizáló nagyhatalmak körül kialakuló multipoláris világhoz vezetne, amelyben megerősödnének az autokratikus államok, és a gazdasági együttműködést rivalizálás és megszorodó konfliktusok váltanák fel.

Amerika hanyatlása és az ezzel járó negatív forgatókönyv azonban még nem elkerülhetetlen. A hanyatlás elkerüléséhez Kagan szerint elsősorban arra van szükség, hogy az amerikaiak ne fogadják el annak elkerülhetlenségét, találjanak megoldásokat az ország belső problémái-

ra, és ne zárkózzanak el a világ problémáinak megoldásában való részvételtől sem.

Kagannál sokoldalúbban, Friedmannál reálisabban, de szintén elsősorban biztonságpolitikai szemüvegen át tárgyalja a világ jövőjét Zbigniew Brzezinski, a Carter-adminisztráció volt nemzetbiztonsági tanácsadója.¹⁹ Brzezinski szerint a hidegháború lezárását követően átmenetileg egypólusúvá vált világban ma a globális hatalom széteszslása zajlik, miközben a Nyugat elveszíti korábbi globális vezető szerepét, a Kelet pedig felemelkedik. Ez az átrendeződés ugyan a felemelkedő, de feszültségektől sem mentes Keleten Brzezinski szerint is a 20. századi Európa történelmére emlékeztető, önpusztító konfliktusokhoz vezethet, ez azonban nem elkerülhetetlen. Brzezinski érvelése Kaganhoz hasonló abban, hogy a Nyugat hanyatlásának és a Kelet konfliktusai kiéleződésének egyaránt az Egyesült Államok megújulása veheti elejét, a szerző jövőképében azonban a folyamat végén nem egy kizárólagos amerikai hegemonia alatt egységes világ, hanem egy, a mai Nyugatonál szélesebb nyugati szövetség és egy vele együttműködő, annak stabilizáló hatására belső harmóniáját is megteremtő Kelet békés egyensúlya, globális együttműködése áll.

Brzezinski szerint az ebben a pozitív forgatókönyvben felépülő világrendben az 5. ábrán bemutatott nagyobb Nyugatnak része az Egyesült Államok és az Európai Unió mellett Törökország és Oroszország is. Az Egyesült Államok ebben a nagyobb Nyugatban továbbra is vezető szerepben marad, sőt aktív szerepet kell vállalnia annak létrehozásában. Ezzel egy időben Keleten segítenie kell az egyensúly fenntartását, konstruktívan elfogadva Kína globális státusának erősödését.

5. ábra: A Nyugat hanyatlásának elkerülését biztosító nagyobb Nyugat

Teljes népesség:
1,102 milliárd fő
(A világnépesség
15,9%-a)

Teljes GDP:
34,459 billió dollár
(A világ GDP 46,3%-a)

Teljes terület:
40,3 millió km²
(A világ szárazföld
területének
27%-a)

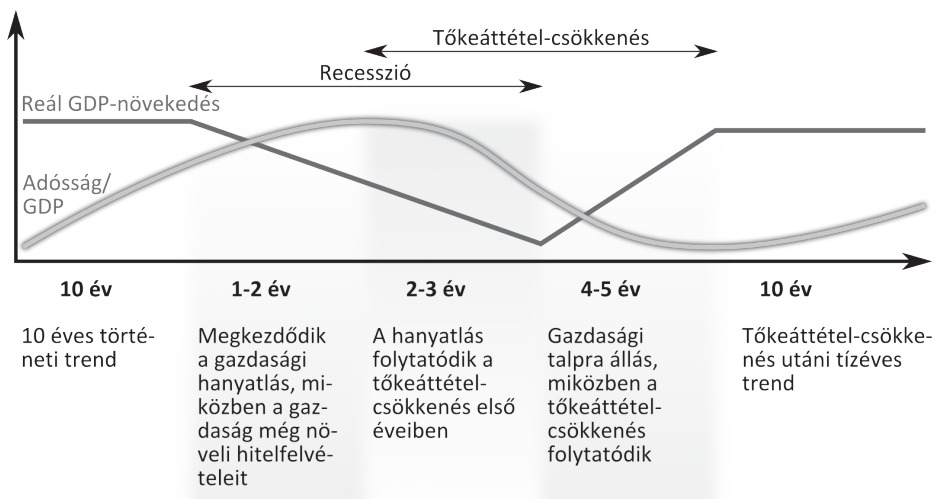
Az összesítés tartalmazza: Egyesült Államok, Kanada, EU + Ukrajna, Oroszország, és Törökország

Forrás: Saját rekonstrukció Zbigniew Brzezinski: Strategic Vision. America and the Crises of Global Power. Basic Books, New York, 2012 alapján.

A gazdasági fejlődésnek és a prosperitásnak a béke fontos előfeltétele, ezért a biztonságpolitika szintén fontos terület. Minden biztonságpolitikai előrejelzésben ugyanakkor a leghangsúlyosabb választóvonal az, hogy az Egyesült Államok sikerrel jut-e túl pénzügyi válságán, és ez a válság a világ más gazdaságaira milyen hatással lesz? Érdeemes ezért a továbbiakban egy ezzel foglalkozó előrejelzést is megismerni. Két amerikai közgazdász, John Mauldin és Jonathan Tepper 2011-ben megjelent könyvében a pénzügyi válság végjátéká-

nak lehetséges forgatókönyveit elemezte.²⁰ A szerzőpáros szerint a mai pénzügyi válság egy évtizedeken át halmozódó adóssággal jellemezhető adósság-szuperciklus vége, amelyben az eddigi folyamatok tartóhatatlansága miatt az adósságszintek csökkentése elengedhetetlenné válik. Ennek általános forgatókönyvét a 6. ábrán mutatja be, amelyen látható, hogy a folyamatot a gazdaság magas adósságszint mellett bekövetkező, több évig tartó lassulása vezeti be, amit csak az adósságszint számottevő csökkenésével követ lassú fellendülés.

6. ábra: Az adósság-szuperciklust lezáró átrendeződési és adósságcsökkentési ciklus lefutása

Forrás: Saját rekonstrukció John Mauldin–Jonathan Tepper: Endgame. The end of the debt supercycle and how it changes everything. John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey, 2011 alapján.

Az átrendeződési periódusban az érintett országokban mind a defláció, mind a magas infláció kockázata jelentős. Az adósságállomány csökkentése a kereslet csökkenésén keresztül alapvetően deflációhoz vezet, amit a gazdaságban jelentős többletkapacitások, magas munkanélküliség és a felhalmozott vagyon értékének csökkenése miatt megemelkedő megtakarítási ráta révén tovább csökkenő fogyasztás jellemez. A defláció pusztító hatásait csak fájdalmas kormányzati intézkedésekkel lehet megelőzni, ami helyett a politika számára ebben a helyzetben vonzóbb lehet az adósság infláció felpörgetése révén történő monetizálása. Az infláció ugyanakkor szintén nem jár reálnövekedéssel, a befektetői hozamvárások növekedésével, a kormányzati kiadások és a deficit várható növekedésével, hiperinflációs kockázattal azonban igen. Míg a mérsékelt infláció jobb a deflációnál, a hiperinfláció minden lehetséges forgatókönyv közül a legrosszabb.

A szerzők ugyanakkor hosszú távon

optimisták, 10-20 év távlatában a fejlett világban is a mainál magasabb életszínvonalra számítanak azzal, hogy eközben a fejlődő országok felzárkózása, azok gyorsabb növekedése révén, folytatódik.

A szerzők pénzügyi előrejelzéseinek eredményét visszavezetve tehát a biztonságpolitikára és a jövő várható világrendjére, a globális hatalomeloszlás és az új világrend kérdéseire várhatóan idővel lesz különösebb megrázkódtatásokat nem okozó megoldás, a jövőt tehát várhatóan nem a hatalmi játszmák és konfliktusok határozzák meg leginkább.

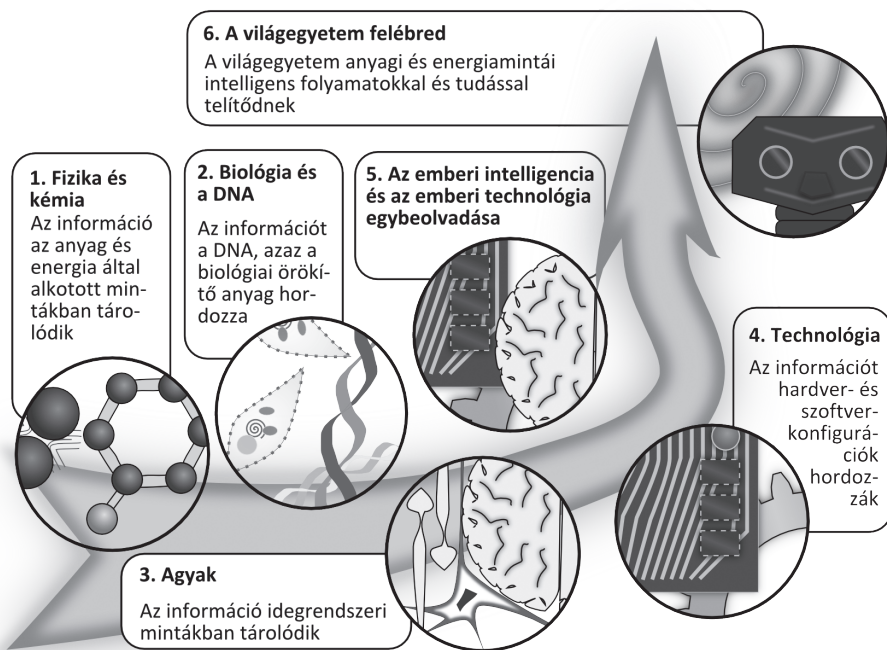
Szintén sokakat izgató kérdés a jövővel kapcsolatban a technológiai változások hatása. A gyorsuló fejlődés a várható változásokkal szemben sokakban riadalmat kelt, melynek két fő forrása a Föld erőforrásainak kimerülésétől és a technológia ellenőrizhetetlenné válásától való félelem. E két aggodalom egyidejű kezelésére ezért, a technológiai fejlődés várható irányával és hatásaival kapcsolat-

ban, érdemes egy extrém forgatókönyvet áttekinteni, amit Ray Kurzweil ír le az általa szingularitásnak nevezett jelenséggel kapcsolatban.²¹

Kurzweil szerint míg az emberi gondolkodás a környezetét lineáris modellekben írja le, a valóságban a bennünket körülvevő világ változásai exponenciálisak, azaz állandóan gyorsuló üteműek. Amikor az előttünk álló változások üteme annyira felgyorsul, hogy azok eredményét egy bizonyos időben viszonylag közeli ponton, az eseményhorizonton túl nem tudjuk megbízhatóan előre látni, akkor

beszélünk szingularitásról. A szingularitás Kurzweil forgatókönyvében egy olyan jövőbeni periódus, amely alatt a technológiai változás olyan gyors és mélyen ható lesz, hogy az emberi élet ennek következtében visszafordíthatatlanul átalakul. Ezzel együtt azonban nem kell egy minden értelemben teljesen új világot feltételeznünk. Bár környezetünk és gondolkodásunk alapvető változására számítani kell, a szingularitás illeszkedik egy tágabban értelmezett evolúció történetébe, amely a szerző szerint a 7. ábrán bemutatott hat korszakra osztható.

7. ábra: Az evolúció hat korszaka Kurzweil szerint

Forrás: Saját szerkesztés.

A szingularitás következményeként tehát az emberi és a gépi intelligencia egybeolvad, és a gépek képessé válnak az önálló fejlődésre, ugyanakkor bizonyos értelemben emberivé válnak, megjelenik bennük

az emberihez hasonló intelligencia. Civilizációnk tehát a gépek és a technológia intelligenciájának hatalmas léptékű növekedése ellenére megmarad emberinek, hiszen ennek az intelligenciának az eredete

is biológiai eredetű. Kurzweil nem rendel konkrét időpontokat vagy időtávokat a még előttünk álló korszakokhoz, ugyanakkor a változások exponenciális természetére hivatkozva amellett érvel, hogy azok időben nagyon közeliak.

Az izgalmas, de a jövőbeni hétköznapi életünk szempontjából talán valójában kevésbé fontos és érdekes világhatalmi és technológiai előrejelzések után rátehetünk a mai döntéseink szempontjából fontosabb gazdasági és társadalmi változásokra. Ezekkel kapcsolatban a leginkább uralkodó nézet, hogy a jövő gazdasági és társadalmi változásait a globalizáció fogja meghatározni. Ez tükröződik vissza számos hazai kutató Magyarország jövőképére vonatkozó elképzeléseiben is, még ha sokan igazából nem is tudják, hogy ez mit jelent, milyen alkalmazkodást igényel Magyarország részéről.²² Pankaj Ghemawat, a Barcelonában működő IESE Business School oktatója, a Harvard Business School volt oktatója ugyanakkor óvatosságra int ezzel az elterjedt felfogással kapcsolatban.

Ghemawat szerint ez a globalizáció előrehaladottságára és megállíthatatlan, spontán továbbfejlődésére alapozó felfogás téves,²³ emellett ennek a felfogásnak két káros hatása is van. Egyrészt téves hipotézisünk miatt minden ma tapasztalt negatív és pozitív változást hajlamosak vagyunk túlzott mértékben a globalizáció számlájára írni, másrészt a gondolkodásunkat arra a két egymást kizáró lehetőségre korlátozzuk, hogy vajon hagyjuk továbbhaladni ezt a spontán folyamatot, vagy fékezzük meg és fordítsuk vissza? Ghemawat az ebből a magunknak állított mesterséges gondolkodási korlátból fakadó fejlődési teret a 8. ábra alsó három, Világ 0.0, Világ 1.0 és Világ 2.0 mezőjeként ábrázolja, hozzátéve,

hogy a leginkább a fejletlen, még a nemzetállamok kialakulása előtti történelmi korszakra jellemző Világ 0.0 állapothoz való visszatérést csak nagyon kevesen tartják reális alternatívának.

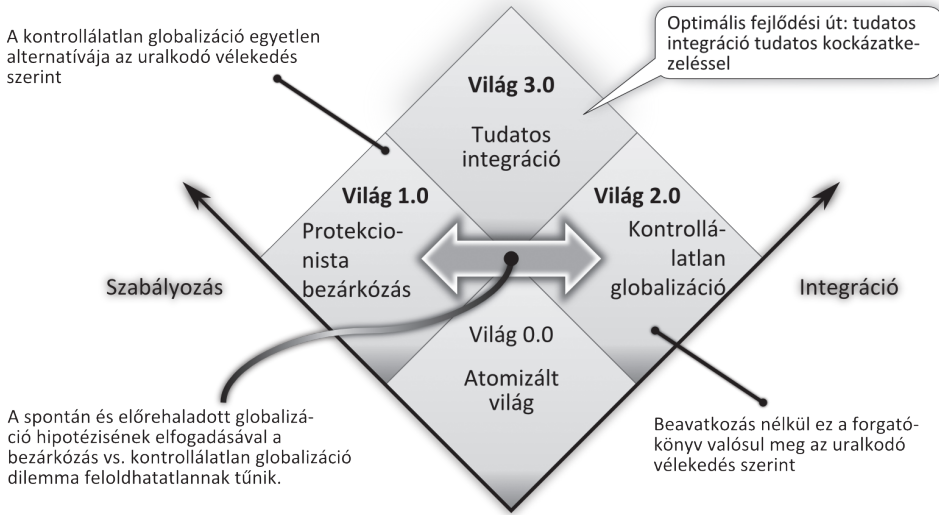
Ghemawat szerint a globalizáció valójában nem spontán lezajló és nem olyan előrehaladott folyamat, mint azt ma legtöbben gondolják, ezért az általa Világ 3.0-nak nevezett megközelítés az optimális választás. A döntéshozóknak a szerző azt javasolja, hogy a globalizáció passzív elfogadása vagy elutasítása helyett dolgozzanak aktívan a piaci integráció érdekében, tudatosan kezelve eközben a szabályozásban a valóban kezelendő problémákat.

Egyértelmű előrejelzést a jövőnkre vonatkozóan a szerző nem közöl, ez szerinte a jövőbeni döntéseink kérdése. Véleménye szerint ugyanakkor hosszú távon sem a Világ 1.0 megközelítés protekcionizmusa, sem a Világ 2.0 megközelítés magára hagyott spontán folyamatai nem tarthatók, a tudatos integrációra épülő Világ 3.0 megközelítés ugyanakkor jelentős növekedést eredményez, miközben a potenciális veszélyek kezelésével a lehetséges negatív hatások kiküszöbölhetők, a világ gazdasági és kulturális sokfélesége pedig megőrizhető, sőt tovább színesíthető.

Míg Ghemawat célja inkább a gondolkodási kereteink kiszélesítése, az amerikai National Intelligence Council globális trendekkel foglalkozó kötete vállalkozik az előrejelzésre is.²⁴ A jelentés szerzői szerint a jövőnket néhány fontos megatrend és az azok érvényesülését és eredményeit befolyásoló, a jelentésben játszمامódosítóknak nevezett bizonytalansági tényező együtt alakítják. Ezek kölcsönhatásának eredményeiként a szerzők négy lehetséges jövőképet írnak le, a teljes modellt a 9. ábra foglalja össze.

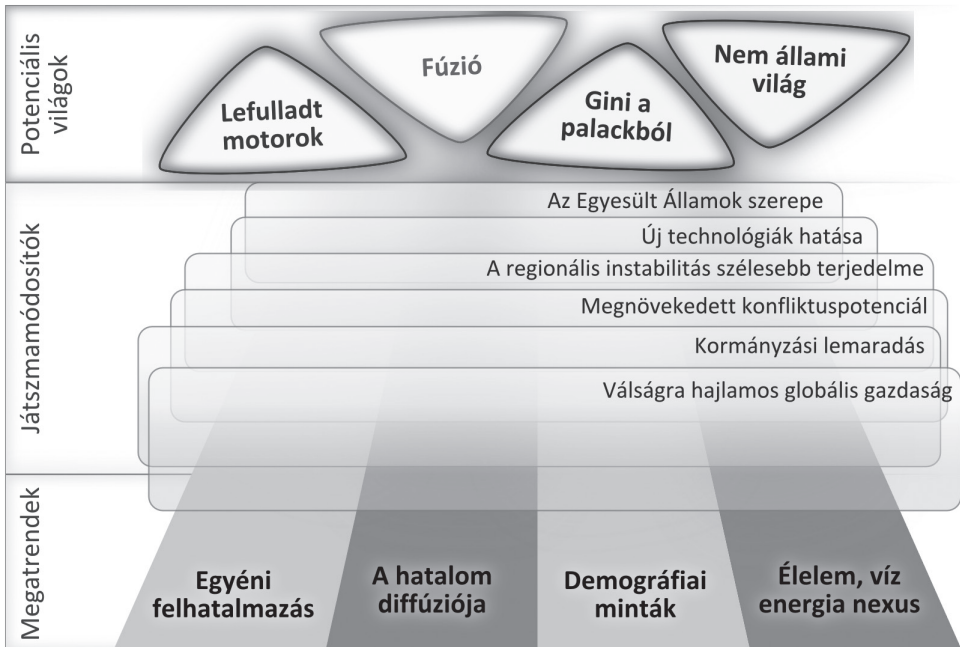
Tudományos műhelyek

8. ábra: A jövő fejlődési útjaira vonatkozó elvi lehetőségek Ghemawat szerint

Forrás: Saját szerkesztés Pankaj Ghemawat: World 3.0. Global prosperity and how to achieve it. Harvard Business Review Press, Boston, 2011 ábráját kiegészítve.

9. ábra: A National Intelligence Council 2030-ra vonatkozó előrejelzésének alternatív jövőképei és modellje

Forrás: Saját szerkesztés.

A jelentésben leírt, 9. ábrán is bemutatott négy jövőt formáló megatrend a következő:

– *Egyéni felhatalmazás*: a szegénység csökkentése, a globális középosztály növekedése, jobb képzettségi szintek, a kommunikációs és gyártási technológiák széles körű használata és az egészségügy fejlődése megerősítik az egyén hatalmát.

– *A hatalom diffúziója*: Senki nem lesz hegemon szerepben, a hatalom egy multipoláris világ hálózataira és koalícióira tevődik át.

– *Demográfiai minták*: A demográfiai instabilitási ív, azaz a nagyarányú fiatal népességgel rendelkező, politikailag instabil országok térsége zsugorodik, az öregező országokban a növekedés csökkenhet, a világnépesség hatvan százaléka városi területeken él, a migráció növekszik.

– *Élelem, víz, energia nexus*: Ezek iránt az erőforrások iránt nő a kereslet, és az egyikkel kapcsolatos problémák kezelése a többi erőforrás keresletével és kínálatával kölcsönhatásban lesz.

A megatrendek hatását a játszمامódosító tényezők befolyásolhatják. Ezek közül talán az Egyesült Államok szerepe és a kormányzási lemaradás igényel némi magyarázatot. Előbbi azzal kapcsolatos, hogy vajon az Egyesült Államok képes lesz-e megfelelően alkalmazkodni változó szerepéhez, együtt dolgozni új partnereivel, és velük közösen megújítani a nemzetközi rendszert? A második, ehhez hasonlóan, annak kérdése, hogy a kormányok és intézmények képesek lesznek-e elég gyorsan alkalmazkodni ahhoz, hogy kihasználják a változásokat, vagy azok inkább túlterhelik őket?

A megatrendek és a játszمامódosító tényezők kölcsönhatásának eredményeként a szerzők szerint a következő négy lehetséges világ valamelyike valósul meg:

– *Lefulladt motorok*: A legrosszabb forgatókönyv szerint az államközi konfliktusok kockázata nő, az Egyesült Államok befelé fordul, a globalizáció és a növekedés megreked.

– *Fúzió*: A legkedvezőbb forgatókönyv szerint az Egyesült Államok és Kína képes a széles körű együttműködésre, és a két ország a tágabb globális együttműködés élére áll.

– *Gini a palackból*: Azáltal, hogy egyes országok nyertesekké, mások vesztesekké válnak, az egyenlőtlenségek robbanásszerűen megnövekednek, az országokon belüli egyenlőtlenségek pedig növelik a társadalmi feszültségeket. Az Egyesült Államok nem vonul teljesen vissza a világból, de már nem tölti be „világrendőr” szerepét sem.

– *Nem állami világ*: Az új technológiákra támaszkodva a nem állami szereplők veszik át a vezetést a globális kihívások kezelésében.

A VILÁGVÉGE ELMARAD

Az előzőekben bemutatott néhány előrejelzés közös vonása, hogy a hazai és nemzetközi folklórban a pénzügyi válsággal kapcsolatban elterjedt, és néha a hazai közgazdasági gondolkodás egyes rétegeibe is áttérjedő, a Marxtól átvett szóhasználattal következetesen kapitalizmusnak nevezett piacgazdaság vagy a pénzügyi rendszer teljes összeomlását, mai rendszerében való megszűnését vizionáló forgatókönyv egyikben sem szerepel. A sokak által várt gazdasági és társadalmi világvége tehát elmarad. Ez azonban a gazdaságban ma tapasztalt nehézségek és problémák ellenére igazából jó hír, hiszen a mai gazdasági világrrend és intézményrendszer megszűnését sem-

miképpen nem követné spontán módon egy jobb világrend és intézményrendszer létrejöttét. Egy működő rendszer létrehozásához ugyanis sok munkát és gondolkodást igénylő, hosszú fejlődési út vezet, a piacot és a pénzügyi rendszert elutasító tiltakozók pedig eddig még nem álltak elő életképes és koherens alternatívákkal. A világvége elmaradása tehát nem az újjászületés, hanem a káoszba hullás elmaradását jelenti.

A ma a világban tapasztalt változások intenzitása valójában csupán annyit jelent, hogy néhány területen időben egybeesnek az események. Ez természetesen azzal jár, hogy a megszokottnál több elemzőmunkát, tervezési feladatot és indokolt esetben beavatkozást kell tenni, de ennél többet és ehhez képest mást nem jelent.

A világban ma zajló, a jövőnk szempontjából leginkább meghatározó változások a következő négy területen zajlanak:

– *Demográfia*: népességnövekedés, öregedés, népességfogyás néhány országban.

– *Energia*: energiaigények növekedése, fajlagos energiaigény csökkenése, technológiaiaváltás, fenntarthatóság, környezeti hatások.

– *Technológia*: infokommunikációs technológiák hatása (adatfeldolgozás, információszerzés), új technológiák ígéretei és kérdései (pl. géntechnológiák, nanotechnológia, alternatív energia).

– *Társadalom*: intézményrendszerek, kormányzás, szociális problémák, országokon belüli és globális egyenlőtlenségek, infokommunikációs technológiák hatása (tájékozódás, tájékoztatás, informális hírközlés és közvélemény-formálás stb.).

Az ezeken a területeken végbemenő változások készítetik a jövőben leginkább változtatásra a kormányzati és üzleti dön-

téshozókat egyaránt. A gazdasági, technológiai és társadalmi fejlettség mai szintjén a korábbinál fontosabbá vált a regionális és globális hatások és összefüggések figyelembevétele nemcsak a legfontosabb trendek határokön átnyúló jellege miatt, hanem amiatt is, hogy a döntést igénylő kérdések ilyen típusú megközelítésének a lehetőségei is jobbak. A kormányzati válaszokban ezért a legjellemzőbb alaplémma a protekcionizmus és a nyitottság közötti választás. Ebben természetesen nem a Ghemawat által leírt Világ 1.0 vs. Világ 2.0 dilemmához való visszatérésről van szó, hanem sokkal inkább az általa leírt Világ 3.0 szemlélet magunkévá tétele és elvetése közötti dilemmáról.

Éppen azért, mert a közgondolkodásban uralkodóvá vált az a tévhit, hogy a globalizációs folyamat spontán végbemenő, mára rendkívül előrehaladott folyamat, a kormányzati döntéshozatalban ma világszerte a protekcionizmus térnyerése figyelhető meg. Ennek oka, hogy a nyitás pártján állók a protekcionizmus pártfóginál sokkal passzívabbak, részben mert hisznek a globalizáció megállíthatatlanságában, részben mert éppen emiatt nem tudnak megfelelő választ adni a nyitással szembeni kritikákra.

Éppen emiatt fontos azonban, hogy a nyitás előnyeire nagyobb hangsúlyt fektessünk, hiszen a kapcsolódó problémák – épp azért, mert a nyitás előnyei nagyobbak, azaz a nyitás a megoldáshoz szükséges erőforrásokat is megteremti – nem megoldhatatlanok, bár az tény, hogy a megoldások kialakítása a problémák kezelése nélküli nyitásnál is, és a bezárkózásnál és protekcionizmusnál is több kreativitást, józanságot és valódi szellemi munkát igényel.

A fentiek tükrében a világ jövőjére

vonatkozó legvalószínűbb forgatókönyv egy protekcionista, és a nyitás és integráció irányába ható elemekkel tarkított, sok próbálkozással és hibával is járó vajúdási folyamat lesz, amelyben a változások sem térben, sem időben nem lesznek egyenletesek. Ennek következtében egyrészt sok területen az egyenlőtlenségek csökkenését és fejlődést figyelhetünk meg, lehetnek ugyanakkor tartósan lemaradó régiók, bezárkózó, elszigetelődő enklávék is. A folyamat az *1. ábrán* bemutatott változágörbe gyakorlás szakaszára illeszthető rá azzal, hogy nem szabad elfeledkeznünk a görbének az ábrán be nem mutatott, de szintén lehetséges, kudarcos végződő ágáról sem.

A jövőket a mai trendek alakítják. Mai és jövőbeni döntéseink ugyanakkor ezekre éppúgy hatással lesznek, ahogy a hozzájuk való alkalmazkodásunkra. A ma tapasztalt trendek tulajdonképpen korábbi döntéseink és választásaink eredményei. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a ma megfigyelhető trendek iránya is, súlya is változhat a jövőben, bár a fent említett négy terület várhatóan jó ideig a legfontosabb marad. Másrészt azt jelenti, hogy az alkalmazkodás nem kizárólag passzív elfogadás, hanem a kedvezőtlen trendek lassítása, megállítása, megfordítása vagy eltérítése érdekében végzett, megfontolt erőfeszítés is lehet.

Milyenek Magyarország lehetőségei a változó világban? Sem a világ, sem Magyarország sorsa nem eleve eldöntött, ezért a jövőnk, a sikerünk vagy lemaradásunk attól függ, hogy hogyan döntünk, illetve hogyan döntenek a környezetünkben mások. Magyarország előtt alapvetően ugyanaz a választás áll, ami a világ többi országa előtt: aktív nyitás vagy bezárkózás; protekcionizmus vagy integrá-

ció. A világban ma tapasztalható, a protekcionizmus irányába ható elmozdulás azt a csalóka képzetet keltheti bennünk, hogy mivel mások is ezt teszik, számunkra is ez lehet a jobb stratégia. Ez azonban nem így van. A nyitás és a bezárkózás várható következményeit más országok lépéseinek függvényében a *10. ábra* foglalja össze.

Bár a magyar nyitáshoz tartozó felső sor mindenhol feltételezi, hogy a választott stratégia előnyeit ki is tudjuk használni, a nyitás várhatóan minden esetben kedvezőbb Magyarország számára, mint a bezárkózás, legrosszabb esetben pedig, ha nem tudjuk kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket, a bezárkózással azonos helyzetbe juthatunk.

A bezárkózás viszont minden esetben kihagyott lehetőségeket jelent, aminek a következményei akkor a legsúlyosabbak, ha mások is ezt az utat választják, és akkor a leglátványosabbak, ha magunkra maradunk egy ilyen stratégiával.

Magyarország abszolút (mai önmagához viszonyított) és relatív (másokhoz viszonyított) helyzetét, fejlettségét tekintve az abszolút értelemben vett fejlődéshez mind a saját, mind a mások nyitottsága hozzájárul, míg a relatív helyzetünk annál jobb, minél nyitottabbak vagyunk másokhoz képest. Relatív helyzetünk tehát várhatóan akkor javulna leginkább, ha a nyitással egyedül maradnánk, abszolút fejlettségünket és életszínvonalunkat tekintve azonban mégsem ez a legkedvezőbb lehetőség.

A nyitással tehát akkor is jobban járunk, ha azzal egyedül maradunk. Ennél a pontnál a protekcionizmus hívei gyakran említik azt a félelmüket, hogy ebben az esetben mások kihasználnák Magyarország nyitottságát. Ez azonban nem így

10. ábra: A nyitás és a bezárkózás várható következményei Magyarország számára

		Más országok		
		bezárkóznak	jellemzően bezárkóznak	jellemzően nyitnak
Magyarország	nyit	Magyarország közvetítő csomóponttá (hubbá) válik, relatív értelemben élre tör, abszolút értelemben fejlődhet.	Magyarország közvetítő csomóponttá (hubbá) válik, a nyitó országokkal erős szövetségeket alakíthat ki a világ élbolyában.	Magyarország abszolút jóléte mindeképpen növekszik, relatív pozíciója a többiek fejlődésétől függ.
	bezárkózik	Ghemawat Világ 1.0 forgatókönyve. Magyarország is önellátásra rendezkedik be, ill. kényszerül.	Magyarország relatív és abszolút értelemben is lemarad a világ élvonalától, a bezárkózókkal gyenge politikai szövetséget alkothat.	Magyarország elszigetelődik és relatív és abszolút értelemben is lemarad.

Forrás: Saját szerkesztés.

van, hiszen a nyitás vagy bezárkózás valójában a határoknak a piaci szereplők számára történő adminisztratív lezárása vagy az átjárhatóság fenntartása közötti választást jelenti. A nyitással a hazai gazdasági szereplőknek még nem kötelező üzletet kötni külföldi partnereikkel, csupán a lehetőségük nyílik meg rá. Ez pedig azt jelenti, hogy mivel a felek szabadon döntenek (szemben az állami irányítással), a jó üzletek megkötöttek, a rosszak pedig nem.

További aggály a hazai szereplők importversenytől való védtelensége. Ez azonban csak rövid távú problémát jelent. Hosszabb távon a hazai gazdasági szereplők megtalálják azokat a területeket, ahol legalább komparatív előnyük van, ezeket fejlesztve pedig egyre több abszolút előnyre is szert tehetünk, miközben az importnál a protekcionista külkereskedelmi partnerek által saját gyártóiknak nyújtott exporttámogatást az olcsóbb árakban kihasználhatjuk.

Legrosszabb esetben természetesen előfordulhat, hogy a bezárkózás a világkereskedelemben nem csupán protekcionista logika érvényesülését jelenti, hanem valóban teljes bezárkózást. Ebben az esetben azonban a magyar nyitás lényegében hatástalan, azaz a magyar bezárkózással eredményében megegyező marad, de nem lesz annál rosszabb. Magyarország számára tehát a jó választást minden forgatókönyv esetén a nyitottság és az arra való felkészülés jelenti.

JEGYZETEK

- Country statistical profiles. OECD StatExtracts, 2012. <http://stats.oecd.org/#> (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- Broadband access (most recent) by country. Nation Master, 2012. www.nationmaster.com/graph/int_bro_acc-internet-broadband-access (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- Telephones: mobile cellular (most recent) by country. Nation Master, 2012. www.nationmaster.com/

- graph/med_tel_mob_cel-media-telephones-mobile-cellular (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- ⁴ *World's 10 Largest Auto Markets*. CNBC, 2012. www.cnbc.com/id/44481705/World_s_10_Largest_Auto_Markets?slide=11 (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- ⁵ *Tata buys Jaguar in £1.15bn deal*. BBC News, 2008. március 26. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7313380.stm> (Letöltés: 2012. szeptember 21.); Sarah Arnott: *China's Geely buys Volvo for \$1.5bn*. The Independent, 2010. augusztus 3. www.independent.co.uk/news/business/news/chinas-geely-buys-volvo-for-15bn-2041772.html (Letöltés: 2012. szeptember 12.); Ola Kinnander: *Saab Auto Sold to China-Japan Group in Electric-Car Push*. Bloomberg, 2012. június 13. www.bloomberg.com/news/2012-06-13/chinese-japanese-consortium-said-to-buy-bankrupt-saab-automobile.html (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- ⁶ *Samsung overtakes Nokia in mobile phone shipments*. BBC News, 2012. április 27. www.bbc.co.uk/news/business-17865117 (Letöltés: 2012. szeptember 21.)
- ⁷ Az egyik sokkoló esemény a Szputnyik fellövése volt, erre válaszként indította el az Egyesült Államok azt az atomtengeraltjáró-programot, amelynek navigációs ágából a mai GPS-rendszer is kinőtte magát.
- ⁸ *Jimmy Carter*. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Jimmy_Carter#U.S._Energy_Crisis (Letöltés: 2012. szeptember 24.)
- ⁹ Az eredeti megfogalmazás szerint az egy áramkörben található tranzistorok száma duplázódik meg két évente, de a napi szóhasználatban Moore törvényének több változata forog, a számítási teljesítményre vonatkozó megfogalmazás gyakorlati szempontból jobban érthető.
- ¹⁰ Deborah Owen–Robin Griffiths: *Mapping the Markets. A Guide to Stockmarket Analysis*. Profile Books Ltd., London, 2006, 7–10. o.
- ¹¹ Mircea Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története I*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 33–52. o.
- ¹² Uo. 59–60., 149. o.
- ¹³ George Friedman: *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*. Doubleday, New York, 2009.
- ¹⁴ George Friedman: *The Next Decade. Where We've Been ... and Where We're Going*. Doubleday, New York, 2011.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Friedman: *The Next 100 Years...* i. m.
- ¹⁷ Uo. 40–46. o.
- ¹⁸ Robert Kagan: *The World America Made*. Alfred A. Knopf, New York, 2012.
- ¹⁹ Zbigniew Brzezinski: *Strategic Vision. America and the Crises of Global Power*. Basic Books, New York, 2012.
- ²⁰ John Mauldin–Jonathan Tepper: *Endgame. The end of the debt supercycle and how it changes everything*. John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey, 2011.
- ²¹ Ray Kurzweil: *The Singularity is Near*. Penguin Books, New York, 2005.
- ²² Beszteri Béla–Majoros Pál: *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe*. MTA VEAB, Veszprém, 2011.
- ²³ Pankaj Ghemawat: *World 3.0. Global prosperity and how to achieve it*. Harvard Business Review Press, Boston, 2011.
- ²⁴ *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. National Intelligence Council, 2012.; Joseph S. Nye: *The World in 2030*. Project Syndicate, 2013. január 9. www.project-syndicate.org/commentary/the-international-order-in-20-years-by-joseph-s-nye (Letöltés: 2013. január 10.)